

Úroveň ukončeného vzdelania a posudzovanie identity k makrosociálnym útvarom príslušníkmi majoritnej a minoritných spoločností

Miroslav Frankovský, Spoločenskovedný ústav SAV Košice, franky@saske.sk

FRANKOVSKÝ, Miroslav. Level of the education and the assessment of identity to the macro-social services of the members of majority and minority communities. Individual an ...

Presented paper is elaborating upon the results of analysis of differences in identity evaluation in regard to macro-social formations by members of majority and minority communities. The aspects of level of accomplished education is considered. The research, realised in year 2000, was based on data gathered from 800 respondents (200 Ruthenians, 200 Ukrainians, 200 Slovaks from region inhabited also by Ruthenians/Ukrainians and 200 Slovaks living in relatively homogenous Slovak environment). Out of whole number of respondents, 383 were male and 417 female of average age 44.3 years. The elaboration of empirical data confirmed the existence of connection between the level of education and measure of identification with the macro-social formations in general and also from point of view of ethnic adherence respondents. The research complemented the results published in previous papers.

Macro-social formations. Education. Ethnic adherence respondents.

Úvod

Otázky a problémy etnických, národnostných, národných aspektov spoločenského života v období demokratizácie a liberalizácie našej spoločnosti pútajú značnú pozornosť tak občanov spoločnosti, ako aj domácich a zahraničných politických predstaviteľov. Je preto celkom logické, že im zvýšený záujem venujú aj odborníci z rôznych vedných disciplín. Svedčia o tom mnohé články a štúdie v odborných časopisoch, ale aj diskusie o týchto problémoch na odborných vedeckých podujatiach, na politickej pôde a v každodennom živote.

Spôsob a výsledky riešenia týchto otázok súvisia s rozvojom všeobecných demokratických a občianskych princípov v spoločnosti, ktoré v rozhodujúcej miere potvrdzujú deklarovanú snahu vstupu našej spoločnosti do európskych a svetových ekonomických, politických a vojenských štruktúr. Vstup do týchto štruktúr je podmienený aj v uvedených oblastiach komparatívnym fungujúcim systémom.

Dynamické zmeny v chápaní etnických, národnostných, národných súvislostí sa musia zákonite prejavovať v živote a vo vedomí ľudí, v zmenách ich vnímania, ich vzťahu a identifikácie sa s makrosociálnymi útvarmi vnútri, ale aj mimo územia ohraničeného hranicami štátu.

Proces identifikovania sa minorít a majoritnej spoločnosti s týmito útvarmi je navyše komplikovaný vytváraním nových vzájomných vzťahov medzi nimi, uvedomením si novej kvality týchto vzťahov a akceptovaním novej skutočnosti v meniacich sa spoločenských podmienkach.

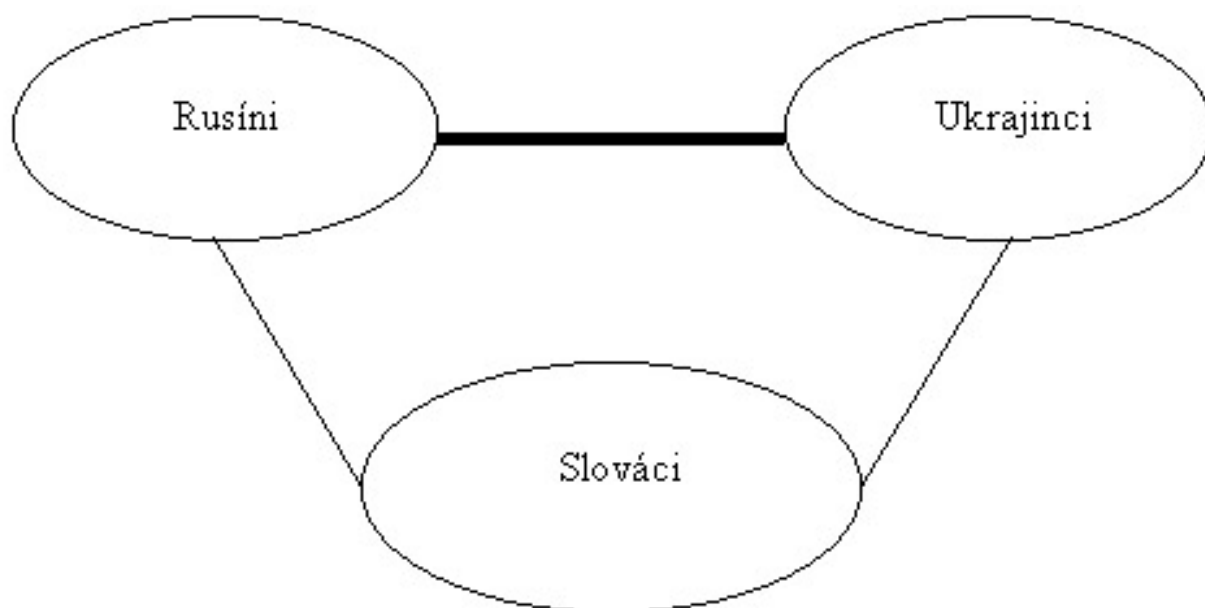
Dochádza k zmenám vnímania a formovania sociálnych identít príslušníkov majoritnej a minoritných spoločností k takým makrosociálnym útvarom ako sú národnosť, národ, obec, región, štát, Európa,

ľudstvo atď. (Výrost, Bačová, 1996). Krátky časový interval, v ktorom sa tieto zmeny uskutočňujú a ktorý bráni vytváraniu zovšeobecnených skúseností medzi jednotlivými generáciami, spôsobuje, že tento proces je charakterizovaný vysokou dynamikou rekonštrukcie sociálnych identít, komplikovanosťou a niekedy aj konfliktným priebehom celého procesu.

V prezentovanej štúdií sme sústredili pozornosť na porovnanie rozdielov vo vnímaní sociálnej identity k vybraným makrosociálnym útvarom medzi Ukrajincami, Rusínmi (reprezentanti minority), Slováckmi z národnostne homogénnych a národnostne zmiešaných oblastí Slovenskej republiky (reprezentanti majority) v súvislosti s dosiahnutou úrovňou vzdelania. Rozlíšenie Ukrajincov a Rusínov bolo určené ich vlastnou identifikáciou sa s danou národnosťou.

Výber minorít nebol náhodný. Obidve rekonštruujú svoju vlastnú identitu. V rámci tohto procesu prebieha aj konštruovanie sociálnej identity k makrosociálnym útvarom v nových spoločenskopolitických a historických podmienkach, tak ako sme to už uviedli vyššie. Neľahkú situáciu ešte viac komplikuje dedičstvo umelej ukrajinizácie v minulosti a rozdielne názory predstaviteľov týchto minorít na ich vlastnú identitu. Ak zohľadníme určitú mieru abstrakcie a zovšeobecnenia existujúcich názorov, môžeme povedať, že príslušníci rusínskej minority rozlišujú dve minoritné spoločnosti - rusínske a ukrajinské. Príslušníci ukrajinskej minority len jedno spoločstvo s dvoma orientáciami - ukrajinskou a rusínskou, ktoré je označované ako Ukrajinci-Rusíni, Ukrajinci/Rusíni, Rusíni/Ukrajinci a pod. Možno paradoxne v tejto súvislosti vystupuje skutočnosť, že predstavitelia obidvoch názorových prúdov majú oveľa menšie problémy s majoritným spoločstvom než medzi sebou navzájom. Vzniká takto celkom zaujímavý trojuholník vzťahov a vzájomných očakávaní. Minority medzi sebou očakávajú akceptáciu svojich predstáv, ale zároveň tak Rusíni, ako aj Ukrajinci očakávajú akceptáciu vlastných predstáv od majoritnej spoločnosti (obrázok 1.). Existencia určitého napätia evokovaného popísanou situáciou je celkom logická a domnievali sme sa, že môže ovplyvniť aj vnímanie identifikovania sa príslušníkov týchto minorít a majoritnej spoločnosti s vybranými makrosociálnymi útvarmi.

Obrázok 1. Vzájomné vzťahy minoritných spoločností (Ukrajincov a Rusínov) a majority (Slovákov)

Legenda obrázok 1.

————— v podstate bezproblémové vzťahy

————— problémové vzťahy

Metóda

V prezentovanom príspevku sú spracované výsledky z výskumu, ktorého sa v roku 2000 zúčastnilo 800 respondentov z národnostne zmiešaných regiónov východného Slovenska a národnostne homogénnych oblastí Slovenskej republiky. Z celkového počtu respondentov bolo 383 mužov a 417 žien s priemerným vekom 44.3 roka. K ukrajinskej národnosti sa hlásilo 200 respondentov, k rusínskej národnosti 200 respondentov, k slovenskej národnosti (Slováci žijúci v národnostne zmiešaných oblastiach) 200

respondentov a k slovenskej národnosti (Slováci žijúci v národnostne homogénnych oblastiach) 200 respondentov. Výskumu sa zúčastnilo 58 respondentov so základným vzdelaním, 115 respondentov so stredným bez maturity, 441 so stredným s maturitou a 186 respondentov s vysokoškolským vzdelaním.

V našom výskume bola sociálna identita reprezentovaná posúdením vlastnej miery identifikovania sa s vybranými makrosociálnymi útvarmi v súčasnosti.

Analýza problému sociálnej identity s makrosociálnymi útvarmi bola konkretizovaná na nasledovných úrovniach: obec, región, Slovensko, Európa, svet, slovenský národ, ukrajinský národ, rusínsky národ, ukrajinská národnosť, rusínska národnosť. Tieto položky sú modifikáciou prístupu, ktorý vo svojom výskume použil Výrost (1994) a Frankovský, Bolfiková (1996).

Úlohou respondentov bolo pomocou 7-stupňovej škály (1 - vôbec nie, 7 - veľmi silne) posúdiť vlastnú mieru príslušnosti k daným sociálnym útvarom.

Výsledky

Rozdiely v odpovediach respondentov s rôznou úrovňou ukončeného vzdelania v posudzovaní identity k makrosociálnym útvarom sme analyzovali pomocou analýzy rozptylu najprv na celej vzorke bez zohľadnenia národnostnej príslušnosti a následne z hľadiska príslušníkov majoritnej a minoritných spoločností samostatne.

Porovnaním odpovedí respondentov na otázku posúdenia miery vlastnej identifikácie sa s vybranými makrosociálnymi útvarmi v súčasnosti sme zistili viaceré významné rozdiely (tabuľka 1., graf 1.). Najvyššiu mieru identifikácie s útvarmi obec a región vyjadrili respondenti so základným vzdelaním. Títo respondenti zároveň hodnotili mieru identifikácie s útvarmi Európa, svet a slovenský národ najnižšie. Podobnú tendenciu v posudzovaní, aj keď nie štatisticky významnú, sme zaznamenali aj vo vzťahu k Slovensku.

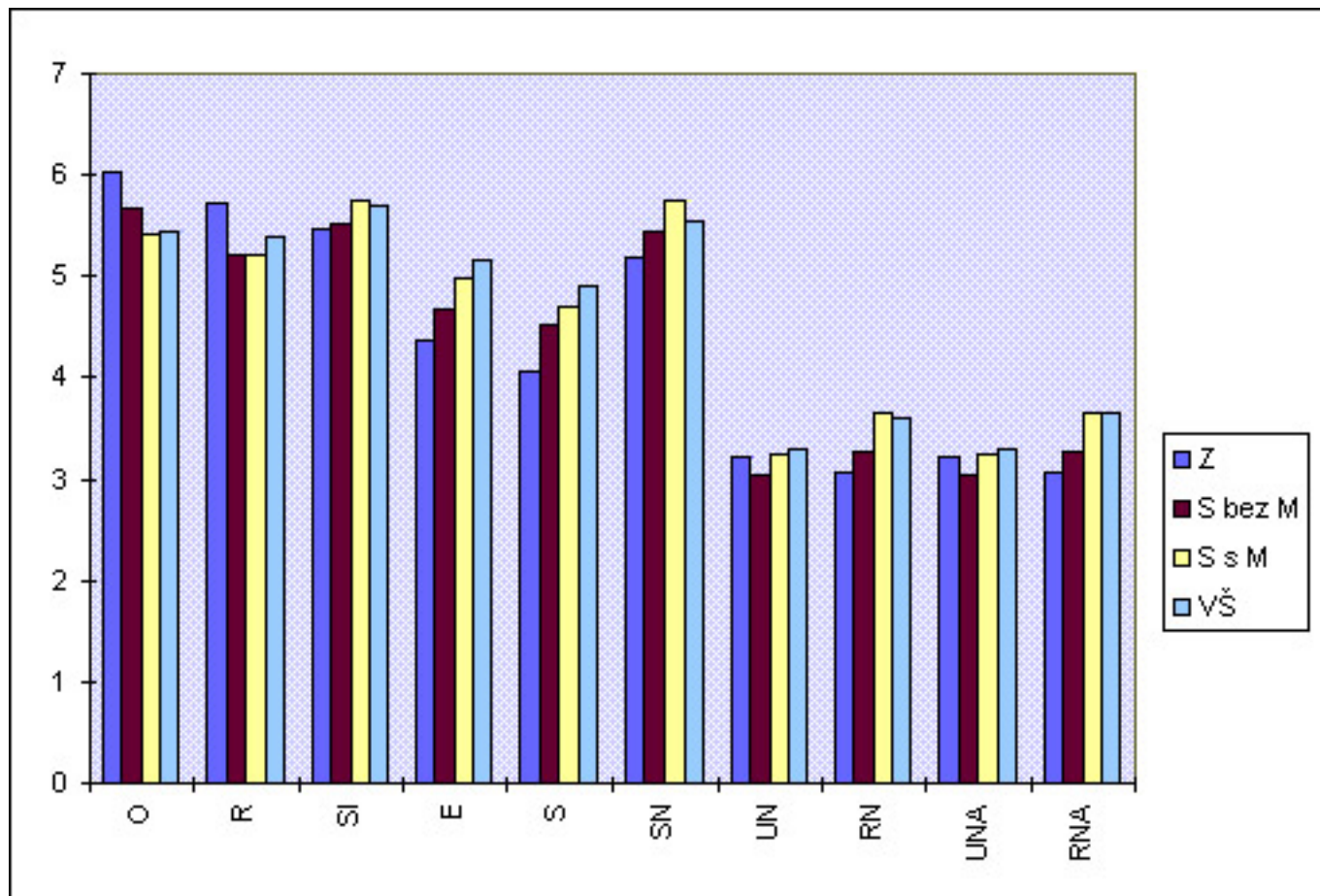
Tabuľka 1. Úroveň vzdelania a posudzovanie miery vlastnej identifikácie sa s makrosociálnym útvarom v súčasnosti (uvádzame priemerné skóre)

Sociálny útvar	F	P	Z	SbM	SsM	VŠ
Obec	4.032	.007	6.02	5.68	5.41	5.45
Región	3.162	.024	5.73	5.22	5.20	5.40
Slovensko	1.659	.175	5.47	5.52	5.75	5.70
Európa	6.368	.000	4.36	4.68	4.99	5.16
Svet	5.281	.001	4.05	4.52	4.71	4.91
Slovenský národ	4.129	.006	5.18	5.45	5.74	5.55
Ukrajinský národ	.368	.776	3.22	3.03	3.25	3.30
Rusínsky národ	1.660	.174	3.07	3.27	3.66	3.61
Ukrajinská národnosť	.666	.573	3.22	3.03	3.25	3.30
Rusínska národnosť	.796	.443	3.07	3.27	3.66	3.66

Legenda tabuľka 1. - tabuľka 5.: F - F test, p - hladina významnosti, Z - základné vzdelanie, SbM - stredné bez maturity, SsM - stredné s maturitou, VŠ - vysokoškolské

Významné rozdiely v miere identifikácie s makrosociálnymi útvarmi v závislosti od úrovne ukončeného vzdelania sa v odpovediach Ukrajincov prejavilo vo vzťahu k obci, Európe, svetu, slovenskému národu a ukrajinskej národnosti a ako výrazná tendencia (štatisticky nevýznamné) aj vo vzťahu k regiónu. Podobne ako sme to už uviedli vyššie respondenti so základným vzdelaním vyjadrili najvyššiu mieru identifikácie s útvarmi obec a región, ale aj ukrajinskou národnosťou a najnižšiu mieru s útvarmi Európa, svet a slovenský národ (tabuľka 2., graf 2.).

Graf 1. Úroveň vzdelania a posudzovanie miery vlastnej identifikácie sa s makrosociálnym útvarom v súčasnosti (uvádzame priemerné skóre)

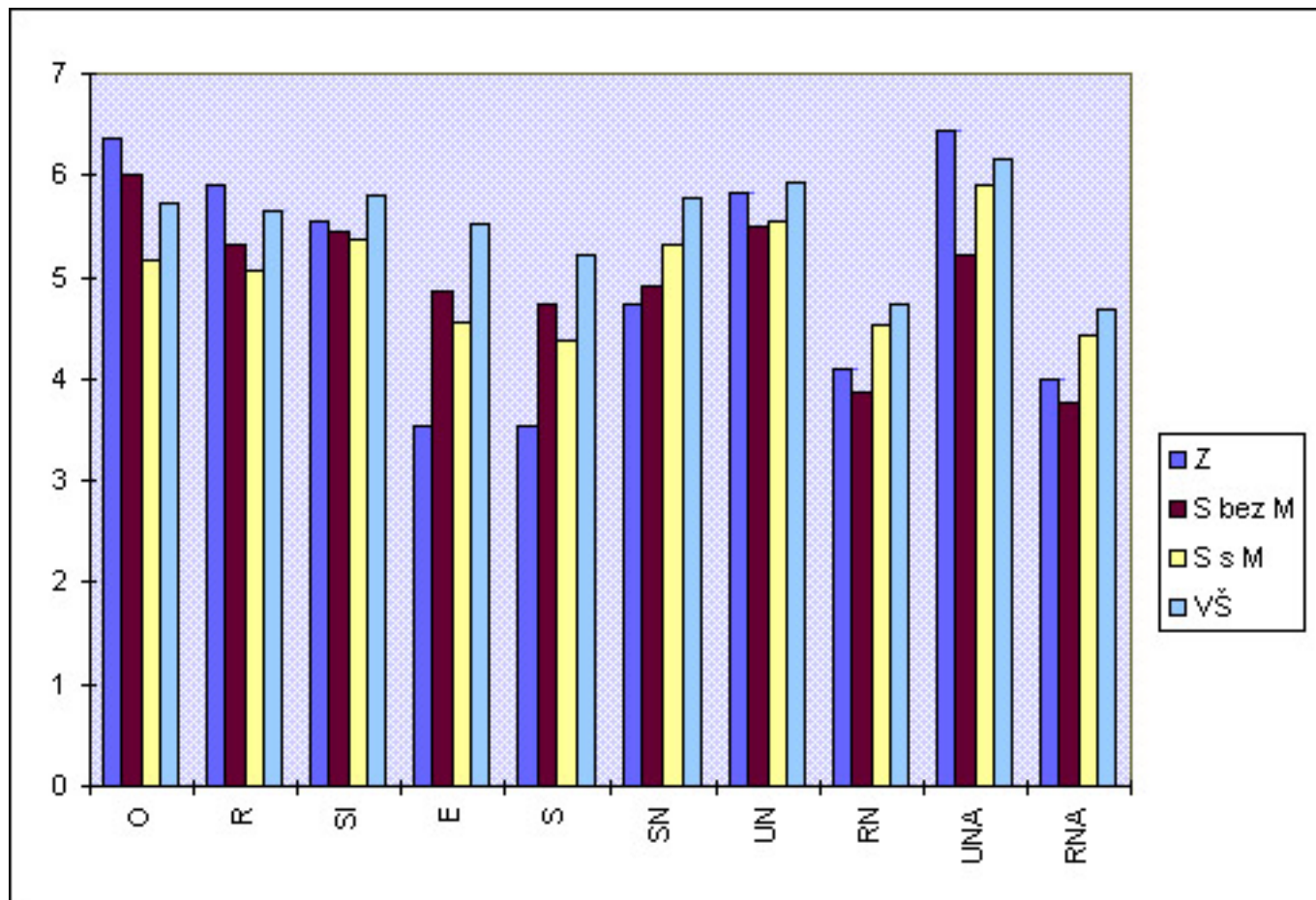

Legenda graf 1. - graf 5.: O - obec, R - región, SL - Slovensko, E - Európa, S - svet, SN - slovenský národ, UN - ukrajinský národ, RN - rusínsky národ, UNA - ukrajinská národnosť, RNA - rusínska národnosť, Z - základné vzdelanie, S bez M - stredné bez maturity, S s M - stredné s maturitou, VŠ - vysokoškolské

Tabuľka 2. Úroveň vzdelania a posudzovanie miery vlastnej identifikácie sa s makrosociálnym útvarom v súčasnosti - odpovede Ukrajincov (uvádzame priemerné skóre)

Sociálny útvar	F	P	Z	SbM	SsM	VŠ
Obec	3.696	.013	6.36	6.00	5.18	5.73
Región	2.173	.093	5.91	5.32	5.06	5.65
Slovensko	1.005	.392	5.55	5.45	5.37	5.81
Európa	9.386	.000	3.55	4.86	4.56	5.52
Svet	6.727	.000	3.55	4.73	4.37	5.23
Slovenský národ	3.116	.028	4.73	4.91	5.31	5.77
Ukrajinský národ	.863	.462	5.82	5.50	5.54	5.92
Rusínsky národ	1.113	.345	4.09	3.86	4.52	4.73
Ukrajinská národnosť	3.501	.017	6.45	5.23	5.90	6.17
Rusínska národnosť	1.224	.303	4.00	3.77	4.43	4.69

Graf 2. Úroveň vzdelania a posudzovanie miery vlastnej identifikácie sa s makrosociálnym útvarom v súčasnosti - odpovede Ukrajincov

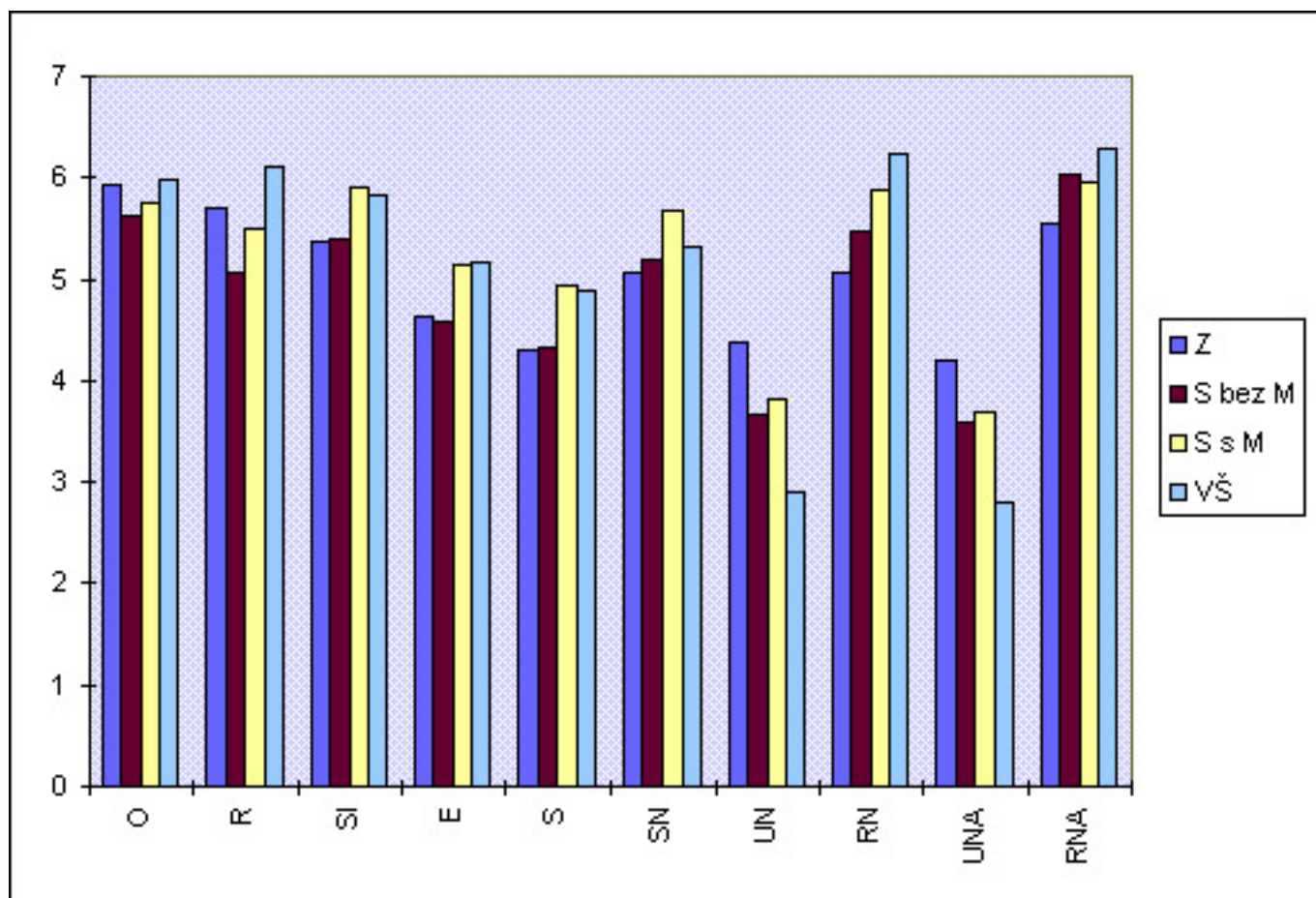
Významné rozdiely v miere identifikácie s makrosociálnymi útvarmi v skúmanom rámci sme v odpovediach Rusínov zistili vo vzťahu k regiónu. Na rozdiel od Ukrajincov sa najviac s regiónom identifikovali respondenti s vysokoškolským vzdelaním. Zjavné tendencie (štatisticky nevýznamné) sa prejavili aj vo vzťahu k makrosociálnym útvarom slovenský, ukrajinský a rusínsky národ. Respondenti so základným vzdelaním sa najmenej identifikovali so slovenským národom. Respondenti s vysokoškolským vzdelaním sa najmenej identifikovali s ukrajinským národom, ale najviac s rusínskym národom (tabuľka 3., graf 3.).

Tabuľka 3. Úroveň vzdelania a posudzovanie miery vlastnej identifikácie sa s makrosociálnym útvarom v súčasnosti - odpovede Rusínov (uvádzame priemerné skóre)

Sociálny útvar	F	P	Z	SbM	SsM	VŠ
Obec	.506	.678	5.94	5.63	5.76	5.97
Región	3.851	.011	5.69	5.07	5.50	6.10
Slovensko	2.107	.101	5.38	5.40	5.90	5.84
Európa	1.784	.152	4.63	4.57	5.15	5.16
Svet	1.764	.156	4.31	4.33	4.95	4.90
Slovenský národ	2.200	.090	5.06	5.20	5.68	5.32
Ukrajinský národ	2.403	.069	4.38	3.67	3.81	2.90
Rusínsky národ	2.361	.073	5.06	5.47	5.88	6.23
Ukrajinská národnosť	2.090	.103	4.19	3.60	3.69	2.81
Rusínska národnosť	.915	.435	5.56	6.03	5.95	6.29

Graf 3. Úroveň vzdelania a posudzovanie miery vlastnej identifikácie sa s makrosociálnym útvarom v súčasnosti - odpovede Rusínov (uvádzame priemerné skóre)

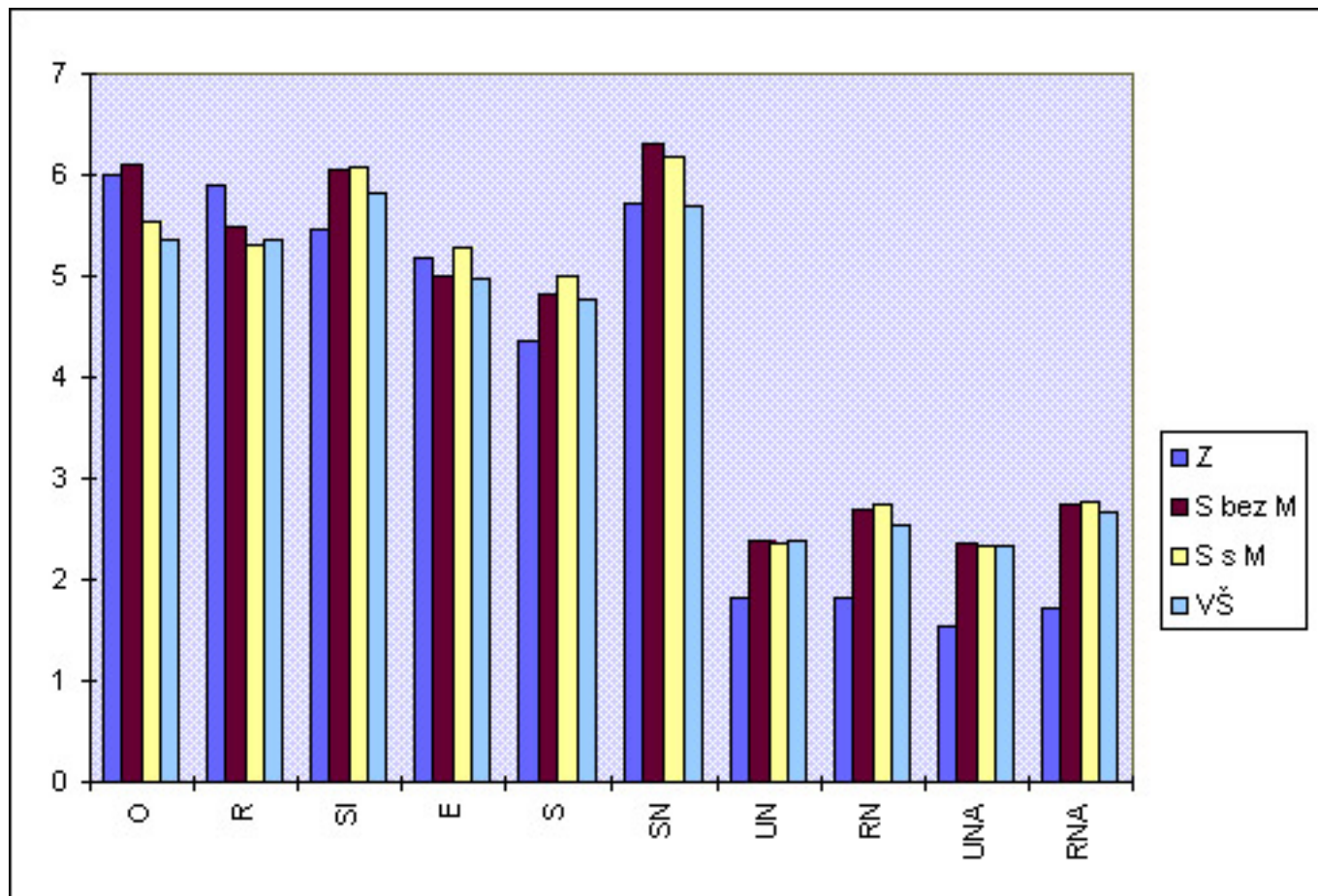

V odpovediach Slovákov z národnostne zmiešaných oblastí sme významné rozdiely v posudzovaní miery identifikácie so skúmanými makrosociálnymi útvarmi v závislosti od úrovne ukončeného vzdelania nezistili (tabuľka 4., graf 4.).

Tabuľka 4. Úroveň vzdelania a posudzovanie miery vlastnej identifikácie sa s makrosociálnym útvarom v súčasnosti - odpovede Slovákov z národnostne zmiešaných oblastí (uvádzame priemerné skóre)

Sociálny útvar	F	P	Z	SbM	SsM	VŠ
Obec	1.870	.136	6.00	6.09	5.54	5.36
Región	.839	.474	5.91	5.48	5.30	5.36
Slovensko	.486	.220	5.45	6.04	6.07	5.81
Európa	.691	.559	5.18	5.00	5.28	4.97
Svet	.773	.510	4.36	4.83	5.00	4.78
Slovenský národ	2.528	.059	5.73	6.30	6.19	5.69
Ukrajinský národ	.424	.736	1.81	2.39	2.36	2.39
Rusínsky národ	.958	.414	1.81	2.70	2.75	2.53
Ukrajinská národnosť	.900	.442	1.55	2.35	2.34	2.33
Rusínska národnosť	1.079	.359	1.73	2.74	2.77	2.67

Graf 4. Úroveň vzdelania a posudzovanie miery vlastnej identifikácie sa s makrosociálnym útvarom v súčasnosti - odpovede Slovákov z národnostne zmiešaných oblastí (uvádzame priemerné skóre)

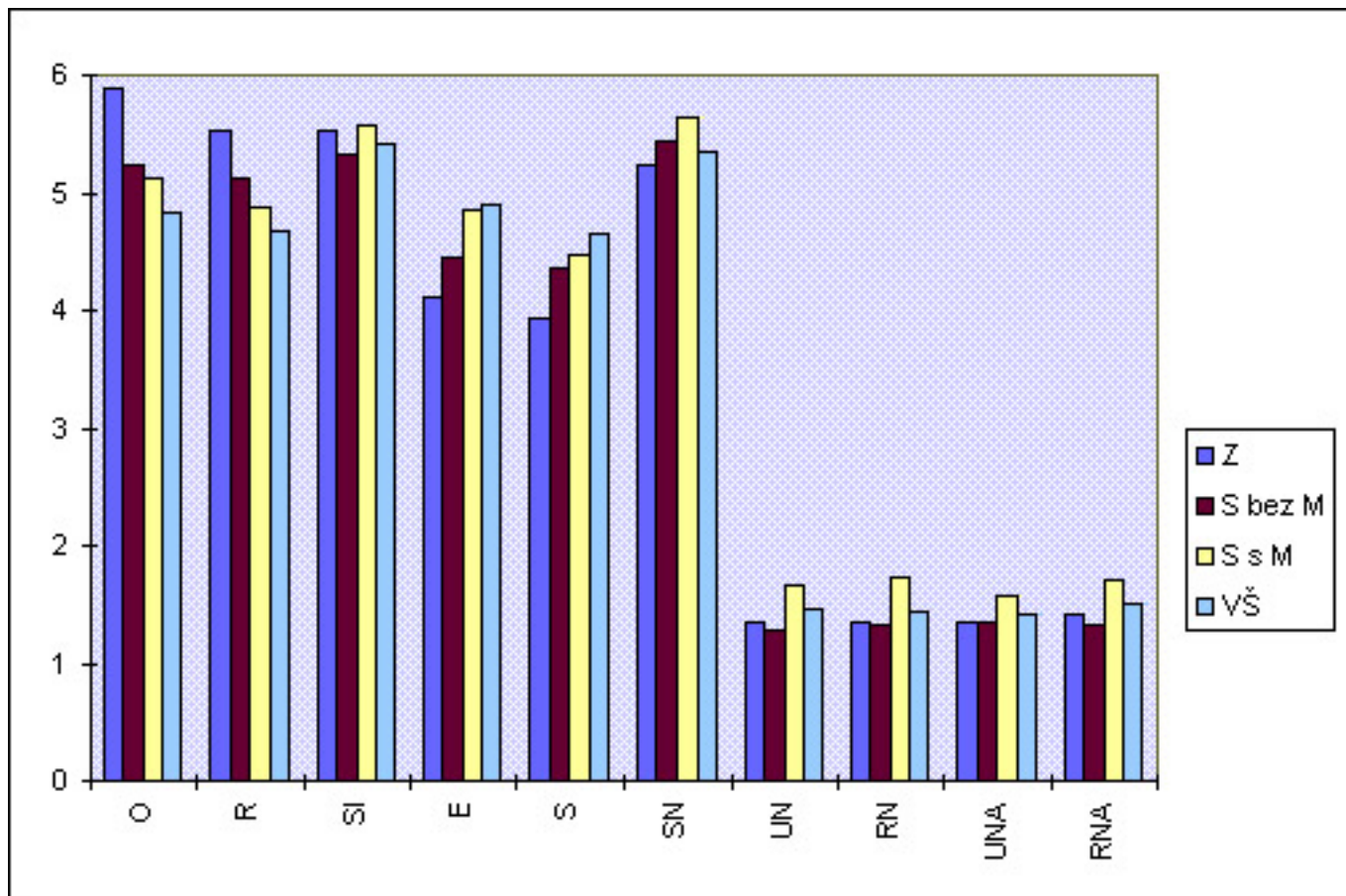

Skúmané rozdiely sa však prejavili v odpovediach Slovákov z národnostne homogénnych oblastí vo vzťahu k obci a Európe a ako tendencia (štatisticky nevýznamné) aj vo vzťahu k regiónu. Podobne ako sme to už uviedli v úvode výsledkovej časti (analýza výsledkov bez zohľadnenia národnostnej príslušnosti) respondenti so základným vzdelaním vyjadrili najvyššiu mieru identifikácie s útvarmi obec a región a najnižšiu mieru s útvarom Európa (tabuľka 5., graf 5.).

Tabuľka 5. Úroveň vzdelania a posudzovanie miery vlastnej identifikácie sa s makrosociálnym útvarom v súčasnosti - odpovede Slovákov z národnostne homogénnych oblastí (uvádzame priemerné skóre)

Sociálny útvar	F	P	Z	SbM	SsM	VŠ
Obec	2.930	.035	5.88	5.24	5.12	4.84
Región	2.379	.071	5.53	5.12	4.88	4.68
Slovensko	.488	.691	5.53	5.32	5.57	5.41
Európa	2.887	.037	4.12	4.44	4.85	4.91
Svet	1.285	.281	3.94	4.35	4.47	4.66
Slovenský národ	.870	.457	5.24	5.44	5.63	5.34
Ukrajinský národ	1.178	.320	1.35	1.29	1.67	1.45
Rusínsky národ	1.396	.245	1.35	1.32	1.72	1.43
Ukrajinská národnosť	.608	.611	1.35	1.35	1.58	1.41
Rusínska národnosť	1.125	.340	1.41	1.32	1.71	1.50

Graf 5. Úroveň vzdelania a posudzovanie miery vlastnej identifikácie sa s makrosociálnym útvarom v súčasnosti - odpovede Slovákov z národnostne homogénnych oblastí (uvádzame priemerné skóre)

Diskusia a záver

Vyhodnotenie získaných údajov, ktoré je uvedené v predchádzajúcej časti, potvrdilo existenciu súvislostí medzi úrovňou ukončeného vzdelania a posudzovaním miery identifikácie s makrosociálnymi útvarmi všeobecne aj z hľadiska národnostnej príslušnosti odpovedajúcich respondentov. Respondenti so základným vzdelaním sa viac identifikujú s mikrooblasťami, v ktorých žijú (obec, región). Výnimku tvoria len Rusíni. V tomto prípade sú to vysokoškolsky vzdelaní ľudia, ktorí vyjadrili najvyššiu mieru identity s týmito útvarmi. S makrooblasťami (Európa, svet) sa viac identifikujú vysokoškolsky vzdelaní respondenti. Odišnosti z hľadiska národnostnej príslušnosti sa v tejto súvislosti neprejavili.

Zaujímavá je súvislosť medzi úrovňou vzdelania a posúdením miery identifikácie Ukrajincov s rusínskym národom a národnosťou a Rusínov s ukrajinským národom a národnosťou. Všeobecné diferencie bez zohľadnenia stupňa dosiahnutého vzdelania sme už charakterizovali (Frankovský, 2001). Len pripomínane, že významné rozdiely sa prejavili medzi posudzovaním identity Ukrajincov s rusínskym národom, resp. národnosťou a identity Rusínov s ukrajinským národom, resp. národnosťou. Prezentované výsledky poukazujú na skutočnosť, že Ukrajinci sa viac identifikujú s rusínskym národom, resp. národnosťou než Rusíni s ukrajinským národom, resp. národnosťou. Z hľadiska stupňa ukončeného vzdelania sa vysokoškolsky vzdelaní Ukrajinci najviac identifikujú s rusínskym národom a národnosťou na rozdiel od vysokoškolsky vzdelaných Rusínov, ktorí sa najmenej identifikujú s ukrajinským národom a národnosťou. Uvedené protikladné posudzovanie vlastnej identity s druhým minoritným spoločenstvom môže byť aj jeden z dôvodov rozdielnych pohľadov a názorov na rozlíšenie a špecifikovanie skúmaných minoritných spoločenstiev.

Hoci úroveň ukončeného vzdelania nemala na diferencie pri posudzovaní identity k makrosociálnym útvarom medzi príslušníkmi majoritnej a minoritných spoločenstiev taký výrazný vplyv ako sme očakávali, domnievame sa, že je to významný faktor, ktorý je potrebné pri skúmaní uvedenej problematiky zohľadňovať.

Literatúra

Frankovský, M.: Posudzovanie identity k makrosociálnym útvarom príslušníkmi majoritnej a minoritných spoločenstiev. In: Gajdoš, M. - Homišinová, M. - Konečný, S. - Baumgartner, F. - Frankovský, M. - Šutaj, Š.: Rusíni/Ukrajinci na Slovensku na konci 20. storočia. Prešov, Universum 2001, s. 111-125.

Frankovský, M. - Bolfiková, E.: Rozdiely vo vnímaní identity vo vzťahu k určeným sociálnym útvarom

na makroúrovni. In: Bačová, V. (Ed.): Historická pamäť a identita. Košice, Spoločenskovedný ústav SAV 1996, s. 158-176.

Výrost, J.: Etnocentrizmus, autoritárstvo, postoje k politickým zmenám. In: Zelová a kol.: Minoritné etnické spoločnosti na Slovensku v procesoch spoločenských zmien. Bratislava, Veda 1994, s. 141-157.

Výrost, J. - Bačová, V.: Medzigeneračné súvislosti sociálnej identity vybranej vzorky obyvateľstva Slovenka. In: Bačová, V. (Ed.): Historická pamäť a identita. Košice, Spoločenskovedný ústav SAV 1996, s. 141-157.